

Identita v liberální politické teorii a dilema kosmopolitismu (1. část)¹

Sylvie Bláhová – Pavel Dufek —

Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

sylvie.blahova@mail.muni.cz; dufek@fss.muni.cz

1. Úvod

Liberalismus jakožto dominantní směr politické teorie dlouhodobě čelí diverzifikovaným výzvám, ať už stavicím se vůči němu kriticky, nebo pokoušejícím se o jeho revizi či využití jeho myšlenek pro vlastní účely. Příkladem takové výzvy byla komunitaristická kritika liberalismu s počátky v osmdesátých letech 20. století. Přestože nebyla vnitřně jednotná a někteří zpochybnili i samotnou existenci nějakého homogenního „komunitaristického proudu“, je možné najít sdílené aspekty, na kterých komunitaristická kritika liberalismu stála.² Komunitaristé mimo jiné zdůrazňovali, že liberálové opomíjejí sociální konstituci jednotlivce a pracují tak s mylným předpokladem, že individuální jáství předchází společnost. Liberální teorie dle komunitaristů nebyla s to rozpoznat, že společenství, jeho sdílené hodnoty a společná identita mají při formování jedince zásadní vliv a že samotné individuální pojetí dobra je přímo závislé na společnosti, ve které takové individuum žije.

1 Text byl zpracován v rámci projektu Grantové agentury České republiky (kód GA16-13980S). Chceme poděkovat dvěma anonymním oponentům Filosofického časopisu za konstruktivní připomínky k předchozí verzi textu. Za komentáře dále děkujeme Jiřímu Barošovi, Petru Ocelíkovi a Miroslavu Nemčokovi.

2 Sandel, M., Procedurální republika a nezakotvené jáství. Přel. J. Velek. *Filosofický časopis*, 43, 1995, č. 2, s. 249–265; Barša, P., Individualismus a komunitarismus. Americké diskuse o liberalismu a hodnotě společenství. *Politologický časopis*, 1995, č. 3, s. 192–206; Taylor, Ch., Nedorozumění v diskusi mezi liberály a komunitaristy. In: Kis, J. (ed.), *Současná politická filosofie*. Přel. P. Barša – K. Kazdová – J. Ogrocká – O. Vochoč – M. Znoj. Praha, Oikúmené 1997, s. 465–494; Swift, A., *Politická filozofie: základní otázky moderní politikologie*. Přel. D. Šmejkalová. Praha, Portál 2005, s. 133–173.

Debatu mezi liberalismem a komunitarismem je možné považovat fakticky za ukončenou³ – s tím, že přestože nelze hovořit o jejím jednoznačném „vítězi“, liberalismus z ní vzešel náležitě poučen.⁴ V tomto textu se nicméně odrazíme od jednoho z témat, jež tuto diskuzi významně spoluformovalo a které rezonuje i v aktuálních teoretických výměnách zejména na poli (politiky) uznání; konkrétně jde o jáství člověka a charakter jeho identity.⁵ Význam těchto konceptů se totiž projevil vcelku záhy, a to při nástupu další z „výzev liberalismu“ – tentokrát té kosmopolitní, usilující o rozšíření liberálních morálních a politických principů mimo hranice státu. Zatímco komunitaristé směřovali svou kritiku přímo do jádra liberalismu (mimo jiné s ohledem na jeho ontologické předpoklady), kosmopolitismu nejde o popření ústředních východisek liberalismu, nýbrž o rozšíření platnosti jeho tezí mimo původní referenční rámec, konkrétně pak na nadstátní až globální úroveň. A právě v této souvislosti vyvstává s novou naléhavostí problém identity. Při podrobnějším rozboru liberálního kosmopolitního projektu se totiž ukazuje, že v souvislosti s identitou se potýká se zásadním nedostatkem: Nedokáže (nechce) totiž reflektovat komplexní formu identity a komplementaritu jejich jednotlivých rovin tak, jak je tomu – prvotnímu zdání navzdory – v korektně pojaté politické teorii liberalismu, jejíž ústřední principy mají být uplatněny globálně.

Cílem této stati je tak ukázat, jaká je role (tématu) identity v liberální politické teorii, v čem spočívají nedostatky její kosmopolitní varianty, a tedy proč kulhají ty kosmopolitní snahy o převedení liberálních idejí na globální úroveň, které se v institucionálním ohledu buď spoléhají na stávající politické jednotky (státy), nebo pracují s vizí mnohaúrovňového systému globálního vládnutí, jenž ovšem nebude disponovat pyramidální hierarchickou strukturou s nejvyšší politickou autoritou (světovou vládou či světovým

3 Nelze ovšem definitivně prohlásit, že by ke střetu liberálních a komunitaristických myšlenek již vůbec nedocházelo; pozornost se přesunula k fungování východoasijských a obecně mimoevropských či nezápádních politických systémů. Srov. Chan, J., *Confucian Perfectionism: A Political Philosophy for Modern Times*. Princeton, Princeton University Press 2014; Bell, D. A., *The China Model: Political Meritocracy and the Limits of Democracy*. Princeton, Princeton University Press 2015; Hrubec, M. (ed.), *Interkulturní dialog o lidských právech: západní, islámské a konfuciánské perspektivy*. Praha, Filosofia 2008; Drulák, P. – Kolmašová, Š., *Non-western Reflection on Politics*. Frankfurt a.M., Peter Lang 2013.

4 Srov. Kymlicka, W., *Contemporary Political Philosophy: An Introduction*. Oxford, Oxford University Press 2002, kap. 6, s. 208–283.

5 Zejm. Sandel, M., *Procedurální republika a nezakotvené jáství, c.d.*; Taylor, Ch., *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Cambridge, Cambridge University Press 1989.

státem).⁶ Přestože jednotlivá vlákna, z nichž naši argumentaci splétáme, lze v literatuře v různých podobách a stupních rozpracování nalézt, domníváme se, že úhel pohledu na problém identity v liberalismu, který v tomto článku zaujímáme, je zcela svébytný a pro další teoretickou diskusi potenciálně plodný.

Zmíněnému cíli odpovídá také struktura textu. Druhá sekce je věnována teoretickému vymezení konceptu identity, kterou chápeme jako dvojdimenzionální strukturu tvořenou jak „vnitřní“, tak i „vnější“ stránkou, přičemž tyto aspekty se vzájemně podmiňují. Třetí sekce vztahuje koncept identity k liberální politické teorii a mimo jiné poukazuje na elementární jednotnost náhledu na individuální identitu napříč historickým vývojem liberalismu: Již od počátků je zřejmý ústřední význam politické obce jakožto předpokladu možnosti naplnění individuálního jáství vůbec (v prvé řadě individuální svobody, respektive autonomie). Čtvrtá sekce přechází ke kosmopolitní výzvě, přičemž zde ukazujeme, že kosmopolitní snahy převést liberální teorii i praxi na globální úroveň se právě ve vztahu k identitě potýkají s jakousi „slepu skvrnou“, neboť rozměňují (nejasně specifikují) vztah mezi její vnitřní a vnější rovinou. Výsledkem je morální a institucionální dilema, jež z pohledu kosmopolitního liberalismu nemá uspokojivého řešení, neboť ukazuje buď na nutnost ustavení globální politické autority („světového státu“), nebo na nemožnost fixovat liberální hodnoty a principy globálně a umožnit tak jejich realizaci v individuálních životech. Pátá sekce je věnována diskusi dvou návrhů, jak „potížit s identitou“ teoreticky vyřešit, konkrétně příslibu mnohačetných identit a plurálnímu/polycentrickému pojetí globálního konstitutionálního. V závěru pak klademe otázku po ceně za realizaci kosmopolitních ideálů v případě, že v zájmu post-suverénního globálního vládnutí budou kosmopolité trvat na vykročení do *post-liberální éry*.

2. Identita jako politicko-filosofický problém a kritika liberálního jáství

Pojem identity se v posledních desetiletích dostal v politické filosofii do popředí pozornosti, a to zejména v rámci debat o multikulturalismu a politice identity.⁷ Problematika identity ovšem prochází i dalšími tématy, prou-

6 Jeden z nás se již otázkou identity na globální úrovni v jiném textu zabýval; srov. Bláhová, S., Světový stát a problematika identity v kosmopolitismu: kritická reflexe a východiska. *Global Politics*, [online] 2015. Dostupné na: <http://www.globalpolitics.cz/eseje/svetovy-stat-a-problematika-identity-v-kosmopolitismu-kriticka-reflexe-a-vychodiska>; [cit. 14. 6. 2017]. V předkládaném textu přistupujeme k tématu z jiného úhlu a snažíme se odpovědět na jiný typ otázek.

7 Srov. Hayward, C. S. – Watson, R., Identity and Political Theory. *Washington University Journal of Law & Policy*, 33, January 2010, s. 9–41.

dy a pozicemi.⁸ Co se týče samotné liberální politické teorie a jejího vztahu k otázce identity, pak zárodky systematického vypořádání se s tímto tématem lze vysledovat v reakci na kritiku, kterou vůči liberalismu vznesli v osmdesátých letech minulého století komunitaristé a v daném ohledu především Michael Sandel a Charles Taylor. Sandel se vymezoval zejména proti liberálnímu obrazu osoby – v Rawlsově *Teorii spravedlnosti* – jakožto jsoucna předcházejícího svým účelům a cílům, na nichž má být nezávislé, čímž má zároveň vylučovat možnost jejich konstitutivního charakteru. S ohledem na formu společnosti pak Sandel tvrdil, že Rawls (potažmo všichni liberálové) pracuje pouze se společností v dobrovolném a kooperativním slova smyslu, která se vytváří až v návaznosti na individuální volbu, a není tedy pro samotné jáství konstitutivní.⁹

Podobně hovořil také Taylor, podle něhož je identita – tedy obraz toho, kým člověk je – nutně navázána na pojetí dobra, jež zároveň jedinci poskytuje rámec, který určuje jeho jednání.¹⁰ Liberalismus, počínaje Descartem a zejména Lockem, však dle Taylora zplodil chybné pojetí subjektu, který definoval v abstrakci, nezávisle na dalších (vnějších) konstitutivních vlivech. Liberální subjekt tak je podle Taylora definován jen prostřednictvím sebe-uvědomění, přičemž identita takového subjektu má být určována prostřednictvím kontinuity paměti, bez ohledu na formativní rámce, jež jsou podle Taylora určující.¹¹ Vedle toho Taylor zdůrazňoval, že samotný proces vytváření identity se nutně odehrává v dialogu s tzv. signifikantními druhými. Identita je tedy závislá také na uznání, které nám ostatní, právě skrze dialog, poskytují. Uznání totiž do značné míry předurčuje, jak chápeme sami sebe; zneuznání naopak podryvá sebeúctu a usilování o autenticitu.¹²

Přestože Rawls nebyl prvním liberálem, vůči jehož pojetí jedince byla vedena kritika – výtky podobného typu směřovaly již na adresu J. S. Milla a jeho

8 Z mnoha různorodých příspěvků viz například Honneth, A., *The Struggle for Recognition: The Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, Mass., MIT Press 1996, s. 133–139, 163–164; Connolly, W. E., *Identity/Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox*. Minneapolis, University of Minnesota Press 1991; Butler, J., *Excitable Speech: A Politics of the Performative*. New York, Routledge 1997; Barša, P., *Orientálcova vzpoura*. Praha, Dokořán 2011; týž, *Cesty k emancipaci*. Praha, Academia 2015.

9 Sandel, M., *Procedurální republika a nezakotvené jáství*, c.d., s. 255–256; Rawls, J., *Teorie spravedlnosti*. Přel. K. Berka. Praha, Victoria Publishing 1995.

10 Taylor, Ch., *Sources of the Self: The Making of Modern Identity*, c.d., s. 3.

11 Tamtéž, s. 49.

12 Taylor, Ch., *Philosophical Papers*. Vol. II: Philosophy and the Human Sciences. Cambridge, Cambridge University Press; týž, *Politika uznání*. In: Taylor, Ch. – Gutmann, A., *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání*. Přel. A. Bakešová – J. Velek. Praha, Filosofía 2001, s. 44–91; srov. Hrubec, M., *Od zneuznání ke spravedlnosti. Kritická teorie globální společnosti a politiky*. Praha, Filosofía 2011, kap. 5 a 7; Štěch, O., *Myšlení pospolitosti u Charlese Taylora*. *Filosofický časopis*, 62, 2014, č. 2, s. 177–186; Ladrová, B., *Problém utváření identity člověka v liberálních společnostech*. *Filosofický časopis*, 62, 2014, č. 2, s. 187–202.

důrazu na individuální svobodu a schopnost svobodné tvorby vlastního života¹³ –, právě až komunitaristická vlna vyvolala svým komplexním útokem na mnoha frontách soustředěnou reakci ze strany samotných liberálů, kteří se jali řadu svých předpokladů důkladněji vymezovat.¹⁴ Zároveň vyústila v rozpracování dalších svébytných (a částečně se překrývajících) pozic, jako je liberální nacionalismus nebo liberální multikulturalismus.¹⁵ Přesto však platí, že skutečně komplexního a explicitního uchopení tématu identity se v liberální politické teorii nedostává, což jednak motivuje kritiku zvětjšku a jednak vede k teoretickým obtížím právě v okamžiku, kdy má samotný liberalismus poskytnout normativně-konceptuální základ kosmopolitnímu politickému projektu.

To však nelze klást za vinu pouze samotným liberálům – i z předchozího plyne, že identita je pojmem značně problematickým, a to zejména kvůli značné rozvětvenosti, mnohoznačnosti a v důsledku také definiční nejasnosti. To vše je navíc podtrženo skutečností, že jde o téma reflektované mnoha značně různorodými směry – zjednodušeně řečeno od feminismu po konzervatismus. „Všichni“ tak o identitě mluví či se jí nějakým způsobem dotýkají, jen stěží však lze v rámci těchto diskusí nalézt sdílenou definici, jež by jednoznačně určovala, čím vlastně identita je (a není). Koncept identity tak vybízí k proměnlivým přístupům; pod vlivem této diverzity jako by se však vytrácel význam pojmu identity v jeho čisté (definiční) podobě. Daná chápání jsou totiž pevně usazena v širším kontextu jednotlivých (normativních) politických teorií, kterými jsou spoluurčována.

I proto se přinejmenším pro naše účely zdá být vhodnější pracovat s obecnějším a méně normativně zatíženým přístupem, který ve svém důsledku zahrnuje všechna námi nastíněná pojetí: Timothy Owens, Dawn Robinson a Lynn Smithová-Lovinová v návaznosti na M. Rosenberga rozvíjejí členění

13 Himmelfarb, G., *On Looking Into The Abyss: Untimely Thoughts on Culture and Society*. New York, Knopf 1994, s. 78; Srov. Gaus, G. F., *Contemporary Theories of Liberalism: Public Reason and Post- Enlightenment Project*. London, Sage 2003, s. 4; Ryan, A., *The Making of Modern Liberalism*. Princeton, Princeton University Press 2012, s. 92–94; Brink, D., Mill's Moral and Political Philosophy. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* 2014. Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/entries/mill-moral-political/>; [cit. 14. 5. 2018].

14 Sám Rawls tak učinil v několika textech v 80. letech 20. století a následně v *Politickém liberalismu*. Srov. Rawls, J., *Spravedlnost jakožto fairness: politická, nikoliv metafyzická. Reflexe* 14, 1995, s. 4.1–4.30; týž, *Political Liberalism*. Expanded Ed. New York, Columbia University Press 2005, s. 29–35.

15 K liberálnímu nacionalismu viz Miller, D., *Citizenship and National Identity*. New Jersey, Wiley 2000; týž, *Etický význam národnosti*. Filosofický časopis, 55, 2007, č. 1, s. 41–57; Tamir, Y., *Liberal Nationalism*. Princeton, Princeton University Press 1993; Margalit, A. – Raz, J., *National Self-Determination*. *The Journal of Philosophy*, 87, 1990, s. 439–461. Liberální multikulturalismus shrnuje Kymlicka, W., *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford, Oxford University Press 1995; nebo Raz, J., *Multiculturalism: A Liberal Perspective*. In: týž, *Ethics in the Public Domain: Essays in the Morality of Law and Politics*. Oxford, Clarendon Press 1995, s. 170–191.

mezi identitou individuální a kolektivní.¹⁶ Autoři považují identitu, společně s tzv. seberefereujícími dispozicemi (tj. takovými, které lidé vytvářejí k rámování svých postojů) a psychologickými charakteristikami, za esenci lidské existence a individuálního jáství, přičemž zdůrazňují, že se nutně jedná o koncept působící ve dvou komplementárních rovinách: Identita se tak projevuje jednak v rovině *vnitřní*¹⁷ a jednak v rovině *vnější*.¹⁸ Zatímco proces utváření vnitřní identity se odehrává individuálně uvnitř každého jednotlivce, a jde tedy o určování vztahu k sobě samému, proces vytváření identity vnější spočívá na vztahu k vnějším aktérům, přičemž tedy nutně vyžaduje přítomnost ostatních. Přestože takové rozlišení na první pohled kopíruje členění mezi identitou individuální a kolektivní, hlavním sdělením Owense *et al.* je, že vnitřní a vnější rovina identity jsou rovinami nutně vzájemně podmíněnými. Ač se lze tedy v rámci dílčích analýz zaměřit relativně nezávisle na identitu vnitřní nebo vnější (jak činí například Williams či Parfit s ohledem na identitu osobní), pokud chceme identitu pochopit v její komplexní podobě, je třeba ji brát jako celek a reflektovat nutnou komplementaritu

16 Owens, T. J. – Robinson, D. T. – Smith-Lovin, L., Three Faces of Identity. *Annual Review of Sociology*, 36, 2010, s. 477–499; srov. Rosenberg, M., *Conceiving the Self*. New York, Basic Books 1979. S podobným rozlišením, ale bez podrobnějšího pojmového rozboru, jaký právě Owens a kolektiv nabízejí, pracují také eseje v: Taylor, Ch. – Gutmann, A. (eds.), *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání*, c.d.; Müller, K. B., *Evropa a občanská společnost. Projekt evropské identity*. Praha, SLON 2008, s. 93 a n.

17 Dále členěnou na identitu osobní a identitu rolí. *Osobní identita* odkazuje k jednotě jáství, přičemž předpokládá unikátního jedince, jehož charakteristiky plynou z jeho vlastních zkušeností. Roli v ní hraje především individuální paměť a čas formující jáství v současnosti na základě paměti z minulosti, byť při bližších filosofických rozbořech se ukazují nástrahy a kontradikce běžných představ o identitě. Srov. Locke, J., *Esej o lidském chápání*. Přel. M. Dokulil. Praha, Oikúmené 2012; Parfit, D., *Reason and Person*. Oxford, Oxford University Press 1984; Williams, B., *Problems of the Self*. Cambridge, Cambridge University Press 1973; Bělohrad, R., *Osobní identita a její praktická hodnota*. Brno, Masarykova univerzita 2011; Maier, Ch. S., *Being There: Place, Territory, and Identity*. In: Benhabib, S. – Shapiro, I. – Petranovic, D. (eds.), *Identities, Affiliations, and Allegiances*. New York, Cambridge University Press 2007, s. 67. Zatímco osobní identita je tak charakterizována nezávislým vztahem člověka k sobě samému, *identita rolí* je výrazněji ovlivněna kontaktem s druhým člověkem, respektive pozicí, již jednotlivec v tomto vztahu zastává. Vědomí takového kontaktu nám pak usnadňuje najít odpověď nejen na otázku, *kým jsme*, ale také na to, *co bychom měli dělat*. Jde tedy o formu sebepopisu, jenž nabývá významu až vztahem k další osobě. Přestože se jedná o typ identity závislý do jisté míry na vazbě k druhému jedinci, stále platí, že jde o identitu působící ve *vnitřní* rovině individua. Ač tedy tato identita napomáhá díky kontaktu s dalším člověkem jedinci odhalit, jak se chovat, přesto se jedná převážně o proces sebeujišťování odehrávající se uvnitř každého jednotlivce. Srov. Owens, T. J. – Robinson, D. T. – Smith-Lovin, L., Three Faces of Identity, c.d., s. 479–483.

18 Členěné dále na identitu založenou na kategoriích a na skupinách. *Kategorie* odkazují ke členství člověka v nějaké kolektivitě, přičemž sám nemá příliš možností vstup do této kolektivity ovlivnit (typickým příkladem je to, že se člověk někam narodí – ať už jde o rodinu či národ). Identita založená na *skupinách* se pak spíše váže k nějakému aktuálnímu členství, jehož charakter je volnější než u předchozího typu (jde tak o vědomé „stávání se“ někým – například skautem nebo fotbalistou).

obou jejích rovin.¹⁹ Jinak řečeno, vlastní individuální projekty v rámci vnitřní formy identity jsou ovlivněny a formovány kolektivním rámcem (který je pro individuální projekty konstitutivní), avšak také obráceně, kolektivní rámce jsou ovlivňovány takovými individuálními projekty. Identita je tak konceptem nutně dvojdimenzionálním, přičemž každý náhled na ní by měl tuto dvojdimenziálnost reflektovat.

Přestože Owens, Robinson a Smithová-Lovinová váží členství v tomto typu kolektivity ke sdíleným náklonnostem, sentimentům či vůbec smyslu pro sounáležitost v rámci konkrétního společenství, není nevyhnutelné (a ani nutné) pracovat právě s tímto předpokladem.²⁰ Z perspektivy liberální *politické* teorie je totiž nejen možné, ale – jak ukážeme dále – s největší pravděpodobností *nezbytné* podřadit náklonnosti a sentimenty principiálnímu (jim předcházejícímu) významu členství v nějak vymezené politické obci, z něhož plynou práva i závazky (povinnosti). S ohledem na naše téma a v souladu s převážnou částí liberální politické teorie (viz sekce 3) tak klademe primát do *sféry politického* sdružování respektive členství.²¹ To se nevyklučuje s argumentem, že identifikace s „politickou konstrukcí“ (jako například stát) nemůže být *dostatečným* zdrojem (vnější) identity, jak v návaznosti na M. Castelle argumentuje Karel B. Müller.²² Stejně tak je naše teze kompatibilní s argumentem předkládaným mimo jiné tzv. liberálními nacionalisty, že totiž *národnostní* loajality jsou prakticky vzato nejvyzkoušenější a nejplodnější formou vnější identity, jež navíc spoluutvářela vnitřní logiku moderního státu coby institucionálního rámce pro realizaci liberální identity. Nejedná se ovšem o vztah konceptuální (logicky nezbytný), a proto naše argumentace nemusí nutně ústit v obhajobu *národní identity* jakožto kolektivního korelátu identity liberálně individuální.²³ Konečně zůstáváme agnostičtí, co se reálného (empirického) způsobu utváření této politické identity týče: Chceme pouze přivést pozornost k předpokladu realizace individuální identity, jenž je kosmopolitním liberalismem podceňován jako celek, a souperičními politickými teoriemi z hlediska institucionálního vyjádření tohoto předpokladu.

19 Srov. Appiah, K. A., Liberalism, Individuality, and Identity. *Critical Inquiry*, 27, 2001, No. 2, s. 305–332.

20 Owens, T. J. – Robinson, D. T. – Smith-Lovin, L., Three Faces of Identity, c.d., s. 480.

21 Po vzoru Willa Kymlicky lze říci, že sdílené politické principy představují nezbytnou podmínku existence politické obce („jednoty“). Kymlicka, W., *Contemporary Political Philosophy: An Introduction*, c.d., s. 253.

22 Müller, K. B., *Evropa a občanská společnost. Projekt evropské identity*, c.d., s. 134.

23 Jsme si vědomi, že otázka sociologických, kulturních (mj. jazykových) a psychologických předpokladů existence politické obce nemůže vposledu nepříjít na řadu. Předběžně v tomto ohledu podotýkáme, že možnost konstrukce kosmopolitní liberální identity se pak jeví ještě řádově komplikovanější (viz níže sekce 4 a 5).

Obecně sdílený pohled na liberály a jejich východiska, spoluformovaný mimo jiné komunitaristickou kritikou liberalismu a vykreslující liberalismus jako politicko-teoretickou formaci identitu buď vůbec nereflektující, nebo postihující nanejvýš její vnitřní formu, tudíž není přesvědčivý. Je totiž zřejmé, že pokud nemá liberalismus zůstat jako politická teorie nekompletní, musí pracovat s oběma rovinami identity a brát v úvahu jejich vzájemně konstitutivní charakter. Proto je nesprávné tvrdit, jak činí například Bojana Ladrová, že liberalismus vlastní pojetí identity nemá či její utváření snad dokonce *neumožňuje*.²⁴ V následující sekci si přiblížíme, kde se zdroje tohoto liberálního chápání vnější identity nacházejí.

3. Identita v liberální politické teorii

3.1 Přírozenost člověka a individuální autonomie

Přestože ve výkladech dějin liberálního politického myšlení se na tento aspekt obvykle nepoukazuje, význam vnější formy identity je odvoditelný již z klasických děl o společenské smlouvě a přirozených právech.²⁵ Jedním z hlavních impulzů pro ně byla obecná neshoda ohledně náboženských otázek, jakožto důsledku reformace a náboženských válek.²⁶ Již Richard Hooker se tak snažil najít odpověď na to, jak by mohl být mezi lidmi – i přes náboženský nesouhlas – zajištěn mír. Východiskem se pro něj stal *veřejný zákon* v podstatě nezávislý na náboženských otázkách, který byl dle Hookera zároveň předpokladem pro členství ve společnosti. V rámci své reflexe náboženských válek pak Hooker sice akceptoval, že by lidé teoreticky mohli žít i bez zakotvení v rámci takového zákona, možnost jejich faktického přežití by však byla minimální.²⁷

Hooker svým voláním po potřebě ustavení řádu určeného veřejným zákonem a jeho principy předjímá známější teorie Thomase Hobbesa a Johna Locka. Nemá zde smysl reprodukovat všeobecně známé skutečnosti o přechodu ze stavu přirozeného do občanského (politického) u obou autorů; chceme ovšem poukázat na nezastupitelnou úlohu veřejných, politickou autoritou vynucovaných pravidel, bez nichž není realizace individuální svobody/autoonomie možná. Přestože Hobbes i Locke pracují s představou jedince jakožto automatického nositele přirozených práv a svobod, bez ohledu na uznání ze

24 Ladrová, B., Problém utváření identity člověka v liberálních společnostech, c.d., s. 187–202.

25 Rezervovanější pohled na zpětnou konstrukci kánonu liberální politické teorie viz v: Bell, D., What Is Liberalism? *Political Theory*, 42, 2015, No. 6, s. 682–715.

26 Srov. Edmundson, W. A., *An Introduction to Rights*. Cambridge, Cambridge University Press 2004, s. 17–19.

27 Walsh, D., *The Growth of the Liberal Soul*. Columbia, University of Missouri Press 1997, s. 109–111.

strany ostatních, jejich naplnění – a ve skutečnosti i samotné přežití jejich nositelů – není zaručeno, dokud nevzniká veřejná politická autorita.²⁸ Ta teprve dává formu kolektivitě, jež stojí u jejího zrodu. Právě proto oba trvají na nutnosti dohody mezi lidmi, jejímž prostřednictvím tento před-politický přirozený stav opustí a ustaví veřejný rámec (suveréna), který dokáže zajistit nejen touhu po bezpečí a míru, ale také možnost realizace individuálního jáství.²⁹ Ač se Hobbes a Locke v charakteristice žádoucí podoby tohoto veřejného rámce již významně rozcházejí, pro oba je tímto rámcem stát (politická obec) a jeho principy. Až v něm je konečně možné naplnit přirozené zákony, které, vzhledem k charakteru lidské přirozenosti, nemohly být v přirozeném stavu realizovány.

Potřebu závazku ke sdílení kolektivitě v rámci politické obce rozvinul ve svém díle Jean-Jacques Rousseau. Ten totiž tyto dvě roviny *de facto* ztotožnil prostřednictvím obecné vůle, jež má umožnit, aby byl člověk v politické obci sice spojen s ostatními v jednom celku, poslouchal přitom ale pouze sebe sama.³⁰ Rousseau se ve skutečnosti snažil zajistit, aby si člověk v situaci nutné provázanosti s ostatními zachoval co největší míru individuální svobody a autonomie. Na tuto myšlenku navázal Immanuel Kant, který udělil liberální představě vzájemné podmíněnosti individuální a veřejné autonomie definitivní podobu; nikoliv náhodou platí, že velká část soudobé liberální politické filosofie má kantovské kořeny.³¹ Tehdejší i dnešní liberálové zároveň trvají na tom, že pokud se jedinec takovému tělesu zaváže, musí ono respektovat jeho svobodu samostatně si volit, co je pro něj dobré a co špatné – tedy

28 V případě Hobbesa se jedná zejména o důsledky přirozených lidských vlastností – soupeření o moc (*competition*), nedůvěry (*diffidence*) a usilování o čest a slávu (*honour and glory*) –, které mezi lidmi vyvolávají vzájemnou nedůvěru. Locke pro změnu zdůrazňuje problém nevyhnutelnosti stranické interpretace přirozeného zákona (přirozeného práva i povinností každého) – tedy to, že člověk nedokáže být sám sobě nestranným soudcem. Hobbes, T., *Leviathan aneb Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Přel. K. Berka. Praha, Oikúmené 2009, s. 117–123; Locke, J., *Dvě pojednání o vládě*. Přel. J. Král – J. Popelková. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1965, s. 142.

29 Hobbes, T., *Leviathan aneb Látka, forma a moc státu církevního a politického*, c.d., s. 117; Lloyd, S. A., *Hobbes's Moral and Political Philosophy*. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, [online] 2014. Dostupné na: <http://plato.stanford.edu/entries/hobbes-moral/>; [cit. 16. 11. 2016]. Werhane, P. H., *Community and Individuality*. *New Literary History*, 27, 1996, No. 1, s. 19.

30 Rousseau, J.-J., *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Přel. J. Veselá. Dobrá Voda, Aleš Čeněk 2002, s. 24; srov. Canivez, P., *Jean-Jacques Rousseau's Concept of People*. *Philosophy Social Criticism*, 30, 2004, No. 4, s. 393–412.

31 Kant, I., *Základy metafyziky mravů*. Přel. L. Menzel. Praha, Oikúmené 2014; Surprenant, Ch. W., *Liberty, Autonomy, and Kant's Civil Society*. *History of Philosophy Quarterly*, 27, 2010, No. 1, s. 82–84.

autonomně stanovovat plán vlastního života. Občanské těleso tedy nemá být překážkou svobody, nýbrž podmínkou její plné realizace.³²

Ačkoliv tedy liberální teorie již od svých počátků staví na *normativní* prioritě nezávislého individua (jeho svobody a autonomie), nepojímá jej ve vzduchoprázdnu, přičemž přirozený stav slouží spíše jako normativní fikce, jež nemůže být v reálném světě naplněna bez empirické fixace prostřednictvím zakotvení v občanském tělese. Klasikům liberalismu je často předkládáno, že chápou politickou obec pouze jako nástroj sloužící k zajištění práv a svobod individua. Ve zvolené perspektivě je ale přesnější vnímat liberální politickou teorii jako snahu o ospravedlnění určité podoby politické obce, ve které může etický ideál liberalismu teprve dojít svého naplnění. Právě z toho důvodu je však vhodnější chápat politickou obec nikoliv čistě instrumentálně, nýbrž jako *podmínku* individuálního (liberálního) jáství. Jelikož vzájemně podmíněný (konstitutivní) vztah striktně vzato existuje jen mezi vnitřní a vnější identitou, je vhodnější hovořit o *kvazi-konstitutivním* vztahu mezi liberálním jástvím a politickou jednotkou: Ta pak není jeho pojmovou (pojmově nezbytnou) součástí, nicméně zakotvenost vnější liberální identity ve veřejných principech politické obce určitého typu (především moderního státu – viz závěr sekce 3.2) způsobuje, že bez existence politické obce si lze realizaci liberálních ideálů stěží představit. Takové zakotvení je posléze předpokladem možnosti realizace osobní roviny individuálního jáství (tedy vnitřní formy identity), neboť až se zřízením politické obce, a tedy se stanovením veřejných principů potvrzujících tento stav, je jednotlivci umožněno bezpečně sledovat a naplňovat vnitřní aspekty svojí individuality.³³ Zároveň, pokud individuum takové principy respektuje a přijme je za součást sebe sama, musí politická obec uznat nezávislost jednotlivce v jeho osobní rovině a umožnit mu naplnit individuální svobodu jakožto kapacitu realizovat vlastní životní plány. Jelikož s každým právem korelují jisté povinnosti na straně ostatních aktérů, můžeme existenci veřejné politické autority chápat jako záruku ochrany a vynucování těchto práv respektive povinností.

32 Tezi o nutnosti závazku k veřejným principům, jímž je jak umožněno naplnění svobody a autonomie, tak zaručen prostor jedince nezávisle volit cíle svého života, pak komplexně rozvíjí další klasik liberální teorie: John Stuart Mill. Dobrý život, a tedy vyjádření osobnosti každého, dle jeho mínění spočívají v individuální možnosti volby a interpretaci vlastního životního plánu. Také Mill hovoří o nutnosti (předpokladu) zakotvení individua v politické komunitě. Posouvá však charakter takové komunity do jiné roviny, když zdůrazňuje zejména význam sdílených sympatií mezi partikulárními lidmi. Jak jsme však naznačili výše, naším zájmem je v tomto textu principiální – politická – rovina, proto Millův pohled zmiňujeme jen takto na okraj. Viz Mill, J. S., O svobodě. Přel. M. Pokorný. In: Mill, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice*. Díl II. Praha, Oikúmené 2018; týž, Utilitarismus. Revidovaný překlad K. Šprunka. In: Mill, J. S., *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice*. Díl I. Praha, Oikúmené 2016.

33 Podobně Belling, V., *Zrození suveréna: pojem suverenity a jeho kritika v moderní politické a právní filosofii. Suverenity a normativní konstrukce reality I*. Brno, CDK 2014, s. 97, 172, 283, 432.

3.2 Současná liberální teorie a úloha státu

Přední představitelé současného liberalismu v tomto ohledu následují své předchůdce. Zde budeme naši tezi ilustrovat na koncepcích několika autorů, jejichž díla jsou v různých ohledech nejen určující pro soudobou liberální politickou teorii, ale zároveň pokrývají i její proměnlivé varianty – od neutralistického rovnostářského liberalismu Rawlse a Dworkina přes Razovu perfekcionista rovnostářskou pozici po Gausovu revizi klasického liberalismu.³⁴

Z politické filosofie Johna Rawlse, široce kriticky reflektované i v českém prostředí, se zaměříme na koncepci dvou tzv. morálních mohutností (kapacit), jejichž prostřednictvím je jedinec definován. Jedná se zaprvé o schopnost individua tvořit a revidovat svoji koncepci dobra a nést za ni zároveň osobní odpovědnost: Jedinci tak jsou dle Rawlse sami sobě zdrojem dobra a hodnot určujících směřování jejich vlastního života, což je zdrojem jejich svobody. Zadruhé má každá osoba „smysl pro spravedlnost“, tedy schopnost rozumět veřejné koncepci spravedlnosti, jež charakterizuje „férové“ podmínky společenské spolupráce, aplikovat ji a jednat na jejím základě.³⁵

Zatímco první morální mohutnost je individuálně obrácena do nitra každého jednotlivce a dává vzniknout neverejné (osobní, morální) identitě, smysl pro spravedlnost je nedílně propojen s veřejnými principy spravedlnosti, jimž se lidé zavazují prostřednictvím společenské smlouvy, a umožňuje tak ustavení veřejné (politické) identity. Ač Rawls považuje obě tyto morální mohutnosti za rovnocenné a pro formování individua stejně podstatné (obsahově jsou přitom na sobě nezávislé), v důsledku z jeho pozice plyne, že morální mohutnost vyjadřující smysl každého člověka pro spravedlnost je nezbytnou podmínkou naplnění druhé morální mohutnosti vyjadřující individuální autonomii – tedy možnost realizace vlastní představy dobra. Člověk se totiž ve skutečnosti musí nejdříve zavázat veřejným principům spravedlnosti, a tedy politické obci, aby mohl plně využívat své schopnosti sledovat vlastní koncepcce dobra a životní plány. Jinak řečeno, smysl pro spravedlnost, jenž umožňuje jednotlivcům zavázat se principům spravedlnosti, je tak dle Rawlse podmínkou seberealizace člověka v soukromé sféře. To samé odvozeně platí pro samotné principy spravedlnosti.

34 Nejde a nemůže pochopitelně jít o vyčerpávající obraz soudobého liberalismu ani myšlení daných autorů, takový úkol by byl zcela mimo možnosti a cíle časopiseckého článku. Jsme nicméně přesvědčeni, že ve všech čtyřech případech máme co do činění s díly, která hluboce ovlivnila a nasměrovala současné debaty uvnitř liberalismu, jakož i kritické reakce „zvenci“.

35 Rawls, J., *Teorie spravedlnosti*, c.d., s. 11, 295; týž, *Spravedlnost jakožto „fairness“*. Přel. K. Novotný – P. Slunéčko. *Reflexe*, 13, 1995, s. 11; srov. Dufek, P., *Úrovně spravedlnosti: liberalismus, kosmopolitismus a lidská práva*. Brno, Masarykova univerzita a Mezinárodní politologický ústav 2010, s. 65–72.

vedlnosti, jež člověk za závojem nevědomosti přijímá za své. Proto se „politická“ koncepce osoby stává úhelným kamenem Rawlsovy teorie jako celku.³⁶

Vzájemně podmíněný vztah mezi individuální autonomií a politickou komunitou předpokládá také Ronald Dworkin ve své koncepci tzv. etického individualismu, jež přisuzuje normativní prioritu tomu, co lidské bytosti dokáže ze svého života vytvořit. Lidský život je v tomto smyslu dle Dworkina posvátný a nemůže být pro nic jiného obětován.³⁷ Samotná autonomie pak podle něj vyplývá z integrity aktéra jakožto nositele jedinečných životních zkušeností – rozhodování aktéra je tak součástí integrálního celku zosobněného takovým individuem.³⁸ I Dworkin však tvrdí, že má-li individuum svou vlastní autonomii naplňovat, musí se zavázat kolektivitě politické obce, respektive veřejným principům, které ji tvoří. Dworkin v této souvislosti dokonce uvádí, že by v rámci politické obce formované veřejnými principy mělo být dosaženo podobné integrity jako na individuální rovině každého aktéra.³⁹ Jedinci se tak musí fakticky identifikovat s veřejnými principy politické komunity, jíž jsou součástí, neboť bez takového kroku by nemohli naplnit svou osobní autonomii v soukromé sféře a realizovat tak vlastní koncepci dobra.

Perfekcionističtí liberálové, jako jsou Joseph Raz či Steven Wall, vztah mezi politickou komunitou (jejími principy) a individuální autonomií dále prohlubují, když vyjadřují přesvědčení, že politická komunita má otevřeně prosazovat autonomii jako objektivní morální dobro. Pro Raze je individuální autonomie klíčem k hodnotnosti našich životů – autonomní člověk si sám racionálně vybírá z hodnotných možností určité aspekty, které definují jeho život.⁴⁰ Stejně jako další liberálové Raz zdůrazňuje, že aby člověk mohl realizovat svůj autonomní výběr, musí mít k dispozici určitý zdroj, který tento

36 Rawls, J., *Political Liberalism*, c.d., s. 29–35, 188–190; srov. Macedo, S., *Liberální cnosti: občianstvo, ctnosť a spoločnosť v liberálnom ústavnom state*. Bratislava, Archa 1995, s. 51–60; Brettschneider, C., *The Politics of the Personal: A Liberal Approach*. *American Political Science Review*, 101, 2007, No. 1, s. 21.

37 Dworkin, R., *Svoboda, rovnost a společenství*. In: Kis, J. (ed.), *Současná politická filosofie*, c.d., s. 279.

38 Dworkin, R., *Autonomy and the Demented Self*. *The Milbank Quarterly*, 64, 1986, No. 2, s. 4–16; srov. týž, *Life's Dominion: An Argument about Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom*. New York, Alfred A. Knopf 1993; Ott, A., *Personal Identity and the Moral Authority of Advance Directives*. *The Pluralist*, 4, 2009, No. 2, s. 44; Buccafurni, D., *Advance Directives and the Problem of Personal Identity*. *Global Virtue Ethics Review*, 5, 2004, No. 2, s. 1–2.

39 Taková integrita vychází z předpokladu, že se člověk ve skutečnosti nezabývá pouze vlastním dobrem (ve své autonomní sféře), ale i morálním charakterem komunity, ve které žije. Dworkin, R., *Law's Empire*. Cambridge, Harvard University Press 1986, s. 184.

40 Raz, J., *The Morality of Freedom*. Oxford, Clarendon Press 1986, s. 203, 369; srov. McCabe, D., *Joseph Raz and the Contextual Argument for Liberal Perfectionism*. *Ethics*, 111, 2001, No. 3, s. 494; Nussbaum, M. C., *Perfectionist Liberalism and Political Liberalism*. *Philosophy & Public Affairs*, 39, 2011, No. 1, s. 3–11.

výběr učiní vůbec možným. Ten dle Raze poskytuje existence plurality tzv. kolektivních dober.⁴¹ Ani tato dobra se však nenacházejí ve vzduchoprázdnu, nýbrž vyžadují zakotvenost v rámci společenské struktury. Ještě před kolektivními dobry tak stojí právě veřejné struktury, které kolektivní dobra formují, přičemž až následně, prostřednictvím těchto dober, může být naplnována individuální autonomie v soukromé sféře.⁴²

Konečně Gerald Gaus v jisté návaznosti na Hayekovo evoluční pojetí spon-tánního řádu zdůrazňuje, že mezi rovinou osobní a politickou existuje ještě sféra tzv. sociální morálky (*social morality*), která logicky předchází vzniku politické autority a do níž jsou vtisknuta pravidla autoritativně určující, co je v oblasti společenské interakce morálně správné a špatné.⁴³ Zjednoduše-ně řečeno, lidé jsou schopni se dohodnout na pravidlech svého jednání ješ-tě před zřízením politické obce. Gaus explicitně kritizuje atomizované, aso-ciální pojetí individuálního aktéra jako liberalismu nesprávně připisovaný „filosofický mýtus“, přičemž ukazuje, že dobrovolné podřízení se sdíleným, veřejně ospravedlněným a vynutitelným morálním pravidlům je nejen nez-bytným předpokladem realizace individuálních životních plánů (už jen z dů-vodu koordinace jednání v podmínkách morální různorodosti), ale též zcela běžnou součástí morální praxe reálných lidí. Zároveň, ačkoliv samotná poli-tická obec nabývá v Gausově pojetí instrumentálnějšího charakteru a o svoje místo v rámci vnější identity se musí dělit se sociální morálkou (jež má vý-znamný deontologický aspekt), přesto si i v tomto přístupu podržuje nepo-stradatelný význam: Jednak umožňuje pružné reakce na společenské nerov-nováhy či rychlé změny a jednak – a v naší optice především – garantuje *de iure* autoritu zákonů jakožto formalizovaných morálních pravidel, jejichž „ústřední funkcí je artikulace a ochrana našich fundamentálních morálních práv“. Z toho je zřejmé, že bez podřízení se sdíleným principům – morálním

41 Jinými slovy, předpokladem naplnění autonomie každého aktéra je existence škály možností ve formě kolektivních dober, ze kterých si takový aktér může vybírat. Srov. Raz, J., *The Morality of Freedom*, c.d., s. 203–204.

42 McCabe, D., Joseph Raz and the Contextual Argument for Liberal Perfectionism, c.d., s. 495 až 499. Raz dále spolu s ostatními perfekcionisty tvrdí, že faktické naplnění hodnoty autonomie je ve skutečnosti možné pouze tehdy, vyplývá-li tato autonomie z určité koncepce dobra, jež si jí cení. Politická komunita tedy nemá být, tak jako u Rawlse a Dworkina, eticky neutrální, ale má se aktivně zasazovat o prosazování dober umožňujících naplnění individuální autonomie. Proto Raz hned zkraje odmítá morální individualismus jakožto etickou doktrínu, v níž není prostor pro *sdílenou kulturu* chápanou jako neodvozené (*intrinsic*) dobro. „Společným jmenovatelem“ neutralistického i perfekcionistaického liberalismu ovšem zůstává nezbytnost sdílených veřej-ných struktur. Srov. Raz, J., *The Morality of Freedom*, c.d., s. 18; týž, Liberalismus, autonomie a politika neutrálního ohledu. In: Kis, J. (ed.), *Současná politická filosofie*, c.d., s. 352; Wall, S., *Liberalism, Perfectionism and Restraint*. New York, Cambridge University Press 1998, s. 124–204; Nussbaum, M., *Perfectionist Liberalism and Political Liberalism*, c.d., s. 12–14.

43 Ospravedlnění těchto pravidel probíhá prostřednictvím *veřejného rozumu*, kterýžto pojem/ná-stroj Gaus přebírá – s výraznými úpravami – z rawlsovské tradice politického liberalismu.

pravidlům a psaným zákonům – není ani pro klasického liberála Gause realizace individuální svobody možná.⁴⁴

Přední představitelé současného liberalismu se tedy shodují: aby člověk mohl naplnit svůj potenciál svobodné, nezávislé entity, musí se zavázat veřejným principům politické obce. Uznává-li však člověk tyto principy a akceptuje-li je jako součást své vlastní identity, má mu být umožněno, aby si mohl svobodně a autonomně vybrat, co je pro něj dobré a co špatné, a následně za to nesl odpovědnost.⁴⁵

V této souvislosti se nabízí srovnání s Habermasovým pojetím vztahu jedince a pospolitosti. Také Habermas je přesvědčený, že existuje přímá vazba mezi soukromou a veřejnou autonomií (v našem případě vnitřní a vnější identitou), tedy že lidé nabývají soukromé autonomie až spolu se zapojením do vztahů s ostatními (tj. do vztahů občanských).⁴⁶ Zatímco však Habermas ve své obhajobě deliberativní demokracie liberály kritizuje za to, že nadřazují význam individuálních práv (a obecně prvků vnitřní identity) sdíleným politickým principům,⁴⁷ my chceme zdůraznit, že veřejný element, který Habermas vyzdvihuje, je ve skutečnosti vlastní samotné liberální teorii, v níž zásadně podmiňuje obecnou možnost realizace individuálních práv.⁴⁸

Onou politickou obcí umožňující v liberální perspektivě realizaci vnější dimenze identity byl a stále je moderní stát a jej podepírající principy (a z nich plynoucí pravidla). Modernímu státu přitom náleží řada dalších přívlasků

44 Gaus, G., *The Order of Public Reason: A Theory of Freedom and Morality in a Diverse and Bounded World*. New York, Cambridge University Press 2011, s. 148, 449, 461, 546; citace ze s. 546.

45 Habermas, J., *Budoucnost lidské přirozenosti. Na cestě k liberální eugenice?* Přel. A. Bakešová. Praha, *Filosofia* 2003, s. 21–22; srov. Baker, E. C., Sandel on Rawls. *University of Pennsylvania Law Review*, 133, 1985, s. 926; Wolff, S., Komentář. In: Taylor, Ch. – Gutmann, A. (eds.), *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání*, c.d., s. 91–102.

46 Viz Habermas, J., *Boje o uznání v demokratickém právním státě*. In: Taylor, Ch. – Gutmann, A., *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání*. Přel. A. Bakešová – J. Velek – M. Hrubec. Praha, *Filosofia* 2001, s. 129; srov. Cooke, M., *Autenticita a autonomie*. Taylor, Habermas a politika uznání. In: Velek, J. (ed.), *Etika autonomie a autenticity*. Přel. A. Bakešová a kol. Praha, *Filosofia* 1997, s. 194; Hrubec, M., *Od zneuznání ke spravedlnosti*, c.d., s. 383.

47 Habermas, J., *Reconciliation Through the Public Use of Reason: Remarks on John Rawls's Political Liberalism*. *The Journal of Philosophy*, 92, 1995, No. 3, s. 128–130; Larmore, Ch., *The Moral Basis of Political Liberalism*. *Journal of Philosophy*, 96, 1999, No. 12, s. 611–613.

48 Pochybnější by již byla snaha navěsit toto chápání významu politické obce na republikánský model vlády, ač například Pavel Barša naznačuje propojení Rawlsovy koncepce s myšlenkami Machiavelliho a s odvoláním na jeho *Rozpravy* poukazuje na skutečnost, že také Machiavelli rozlišoval mezi sférou individuální etiky (tedy liberální soukromou sférou, ve které má být naplněna autonomie) a veřejnou (politickou) oblastí. Srov. Barša, P., *Individualismus a kolektivismus*. *Politologický časopis* 1995, č. 3, s. 198; k další diskusi viz Znoj, M., *Republikanismus mezi negativním liberalismem a demokratickým populismem*. In: Znoj, M. – Bíba, J. a kol., *Machiavelli mezi republikanismem a demokracií*. Praha, *Filosofia* 2011, s. 41–76, zejm. s. 65–66; Bíba, J., *Machiavelliho populistický republikanismus a perverzita demokracie*. In: Znoj, M. – Bíba, J. a kol., *Machiavelli mezi republikanismem a demokracií*, c.d., s. 219–262, zejm. s. 243, 246.

– právní, ústavní, teritoriální, suverénní, demokratický a národní.⁴⁹ O žádání z nich tu nemáme prostor se rozepisovat; chceme nicméně předeslat, že vnitřní logika této pojmové konstrukce (s více než hmatatelným prakticko-politickým odrazem přinejmenším v evropských dějinách) vychází ze *souhry* všech zmíněných elementů. Jen v takto chápaném moderním státě lze uvažovat jasně určené členství (a nečlenství), jednoznačně vymezený soubor pravidel/principů, jejichž subjekty jedinci jsou, a konečně též (politickou) autoritu, jež legitimně rozhoduje o vymezení a náplni obou těchto oblastí. Jen v tomto modelu politické obce ověřeně, jakkoliv nedokonale, funguje jak ochrana individuálních práv a svobod, tak demokratická legitimizace výkonu politické moci. Jen zde může prozatím probíhat veřejná debata ve veřejné sféře, jež tuto legitimitu zaštiťuje, případně jí dává vzniknout. Aplikováno na ústřední téma našeho textu: pouze v případě moderního státu víme, že individuální identita může dojít svého naplnění jakožto *liberální* identita.⁵⁰

Lze očekávat námitku, že tato formulace je příliš – možná zcela – statická a ahistorická, neberoucí ohled na dynamický proces utváření individuálního i kolektivního aspektu identity.⁵¹ Připomínáme však, že v tomto ohledu zůstáváme agnostičtí; naše hlavní sdělení zde zní, že ať jsou podoba i výsledek takového procesu jakékoliv, nezbytné je veřejné, autoritativní, dotčenými jedinci přijímané vyjádření jeho výsledku – přičemž tento poslední bod je možno formulovat také jako požadavek tzv. *publicity* (veřejné známosti a přijímanosti) veřejných pravidel.⁵² V souvislosti s budováním společné evropské identity (v rámci politické integrace Evropské unie) se často uvádí, že politické instituce jsou/budou výrazně nápomocny v jejím utváření.⁵³ Tuto tezi dovádíme svým způsobem do logických důsledků, když tvrdíme (viz dále sekce 4 a 5), že jednotná sada sdílených principů předpokládá jejich jednotnou interpretaci, vyjádření a vynucování.

49 K dalším možným predikátům, jež lze modernímu státu přisoudit, srov. Holländer, P., Soumrak moderního státu. *Právník*, 152, 2013, č. 1, s. 8.

50 Podobnou tezi, se zvláštním důrazem na pojem suverenity, zastává ve své důkladné sondě do dějin myšlení o moderním státu Vojtěch Belling; se zvláštním zřetelem k lidským právům pak také Jan Broz a Pavel Ondřejek či Jan Kysela. David Miller uvažuje v analogických, byť ne zcela identických, termínech o podmínkách realizace *sociální spravedlnosti*. Srov. Belling, V., *Zrození suveréna: pojem suverenity a jeho kritika v moderní politické a právní filosofii. Suverenity a normativní konstrukce reality I*, c.d., s. 172, 283, 449; Broz, J. – Ondřejek, P., Pluralita dimenzí základních práv v současném světě. In: Kysela, J. – Ondřejek, P. a kol., *Kolos na hliněných nohou? K proměně státu a jeho roli*. Praha, Leges 2016, s. 199–210; Kysela, J., Nad diagnózami současného státu: „soumrak“, „smrt“, nebo „úsvit“? In: Kysela, J. – Ondřejek, P. a kol., *Kolos na hliněných nohou?*, c.d., s. 60; Miller, D., *Principles of Social Justice*. Cambridge, Mass., Harvard University Press 1999, s. 4–6.

51 K tomuto typu výhrad viz Müller, K. B., *Evropa a občanská společnost. Projekt evropské identity*, c.d., kap. 4 a 5.

52 Srov. Freeman, S., The Burdens of Public Justification. *Constructivism, Contractualism, and Publicity. Politics, Philosophy&Economics*, 6, 2007, No. 5, s. 5–43; Rawls, J., *Political Liberalism*, c.d., s. 66–71; Gaus, G., *The Order of Public Reason*, c.d., s. 296–297.

53 Müller, K. B., *Evropa a občanská společnost. Projekt evropské identity*, c.d., s. 204–210.

SUMMARY

Identity in Liberal Political Theory and the Dilemma of Cosmopolitanism (Part 1)

In this article we address the question of individual identity and its place – or rather omission – in contemporary discussions about the cosmopolitan extension of liberalism as the dominant political theory. The article is divided into two parts. In the first part we show that if we consistently emphasise the complementarity of the “inner” and “outer” identity of a person, which is essential to liberalism from its very beginnings, then a fundamental flaw in the liberal cosmopolitan project becomes apparent. This is the underestimation of the indispensability of an unambiguously determined public framework which will fix and enforce liberal principles and values in a comprehensible way. Such a framework for liberalism was always the political community and then, above all, the modern state, in which the liberal identity could then be realised. The discussion in this part of the article prepares the ground for an examination, in the second part, of a dilemma which cosmopolitan liberalism must face. In the second part we argue that the attempt to tackle the given problem presents liberals with the following dilemma: either it is necessary to plead for the institution of a global political authority (a “world state”), or to give up the belief that fundamental liberal principles and values can be realised to a global extent. We show, at the same time, that because of the character and ambitions of the cosmopolitan project, the promise of plural identities and multi-centred law cannot be relied upon. By way of conclusion we then ask what is the price of the realisation of cosmopolitan liberal ideals.

Keywords: identity, liberalism, cosmopolitanism, political community, plural identities, world state

ZUSAMMENFASSUNG

Identität in der liberalen Politiktheorie und das Dilemma des Kosmopolitismus (1. Teil)

Im vorliegenden Text wird die Frage nach der individuellen Identität und nach deren Platz – bzw. eher deren Vernachlässigung – in der heutigen Diskussion über die kosmopolite Ausbreitung des Liberalismus als dominanter politischer Theorie adressiert. Der Artikel ist in zwei Teile gegliedert. Im ersten Teil wird aufgezeigt, dass bei einer konsistenten Betonung der Komplementarität von „innerer“ und „äußerer“ Identität des Menschen, die dem Liberalismus von Beginn an eigen ist, ein grundlegender Mangel des liberalen kosmopolitischen Projekts deutlich wird; konkret handelt es sich dabei um die Unterschätzung der Notwendigkeit eines eindeutig festgelegten öffentlichen Rahmen, in dem die liberalen Grundsätze und Werte auf verständliche Art und Weise fixiert und durchgesetzt werden. Dieser Rahmen war für den Liberalismus stets die politische Gemeinde und in erster Linie der moderne Staat, in dem die liberale Identität erst realisiert werden kann. Die Auslegungen in diesem Teil des Artikels bereiten den Boden für die Analyse des Dilemmas, vor dem der kosmopolite Libera-

lismus steht, und die im zweiten Teil vorgenommen wird. Hier lautet das Argument, dass die Bemühung um die Lösung des bestehenden Problems den Liberalismus in ein Dilemma bringt: Entweder müsste man für die Einsetzung einer globalen politischen Autorität („Weltstaat“) plädieren, oder aber den Glauben aufgeben, die grundlegenden Prinzipien und Werte des Liberalismus könnten im globalen Maßstab realisiert werden. Gleichfalls wird aufgezeigt, dass man sich angesichts der Natur und der Ambitionen des kosmopolitischen Projekts weder auf die Zusagen pluraler Identitäten verlassen kann, noch auf die Polyzentrität des Rechts. Abschließend wird die Frage nach dem Preis für die Realisierung kosmopoliter liberaler Ideale gestellt.

Schlüsselwörter: Identität, Liberalismus, Kosmopolitismus, politische Gemeinde, plurale Identität, Weltstaat